

Reitit ja rakenteet

Ohjeet esteettömyyskarttoitukseen ja esteettömyyden kuvailuun

Suomen Paralympiakomitea 2024

SISÄLLYS

Tiivistelmä.....	3
1 Reitit ja rakenteet -hanke (2023–2024).....	4
2 Reitit ja rakenteet -kartoitusohjeet.....	6
2.1 Lomakkeiden käyttötarkoitus.....	6
2.2 Mikä on esteetön ja vaativa esteetön luontoreitti?.....	7
2.3 Kartoittaminen käytännössä.....	8
3. Esteettömyyskuvailu.....	12
3.1 Miksi retkeilyn olosuhteita kannattaa kuvailla?.....	12
3.2 Esteettömyyskuvailun laatiminen.....	13
3.3 Liikkuminen, näkeminen, ymmärtäminen ja kuuleminen	14
3.4 Esteettömyyskuvailun muistilistat.....	16
Reitit ja rakenteet -ohjeiden tausta-aineisto.....	19

Reitit ja rakenteet

Ohjeet esteettömyyskartoituksiin ja
esteettömyyden kuvailuun

Suomen Paralympiakomitea 2024

TIIVISTELMÄ

Reitit ja rakenteet -ohjeet esteettömyyskartoituksiin ja esteettömyyden kuvailuun sisältää päivitettyt ohjeet reittien ja niillä sijaitsevien rakenteiden esteettömyyden kartoittamiseen lähiluonnossa ja kaavoitetun alueen ulkopuolella, pois lukien lähiliikuntapaikat, ulkoilupihat ja talvireitit. Esteettömyyskartoitusten lisäksi opastetaan kuvailemaan luonnossa liikumisen olosuhteita esteettömyyden näkökulmasta. Reitit ja rakenteet -ohjeet korvaavat aikaisemmin käytössä olleen Luonto ESKEH -ohjeistuksen kartoituslomakkeineen.

Reitit ja rakenteet -ohjeet (ohjeet esteettömyyskartoittajalle, 14 kartoituslomaketta) ovat ladattavissa Suomen Paralympiakomitean verkkosivuilla.

Luku 1: Reitit ja rakenteet -hanke (2023–2024)

Ensimmäiset yhteismitalliset ja systemaattiset rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitusohjeet kehitettiin Invalidiliiton ESKEH-projektissa (2007–2009). Liikuntapaikkarakentaminen on kuitenkin aina erityisrakentamista, ja lisäksi luonto tuo mukanaan omat haasteensa. Luonto ESKEH julkaistiin vuonna 2014 Invalidiliiton ja VAU:n (nyk. Suomen Paralympiakomitea) yhteistyönä.

Luonto ESKEH lomakkeet päivitettiin vuonna 2019 osana Esteetön eräpolku -hanketta. Lisäksi Kajaanin Ammattikorkeakoulun Luonto Kaikille Kainuu -hankekokonaisuudessa (2021–2023) koottiin uutta tietoa mm. talvi- ja vesistöreittien kartoittamisesta.

Reitit ja rakenteet -hankkeessa on jatkettu ESKEH-projektin viitoittamalla tiellä pyrkien systemaattisesti kerättävään ja objektiivisesti arvioitavaan esteettömyystietoon, jonka koostamisesta vastaavat koulutetut esteettömyyskartoittajat.

Lähtökohtana käytettiin Esteetön Eräpolku -hankkeessa 2019 päivitettyjä Luonto ESKEH -ohjeita, joita tarkasteltiin rinnakkain muiden asiaan liittyvien aineistojen ja ohjeistusten valossa. Erot, päällekkäisyydet ja esille nousseet muutostarpeet esiteltiin opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa yhteistyössä järjestetyssä asiantuntijakuulemisessa, johon kutsuttiin vammaisjärjestöjen ja luontoalan toimijoita.

Lopputuloksessa on aikaisempaa paremmin mm. opasteisiin/opastukseen liittyviä ohjeita ja aistiympäristön ja ymmärtämisen esteettömyyteen liittyviä näkökulmia. TUKESin kanssa tarkistettiin, etteivät Reitit ja rakenteet -ohjeet ole ristiriidassa turvallisuusmääräysten kanssa.

Esteettömyyskartoitusten toteutuksen sujuvoittamiseksi laadittiin Webropol-linkin kautta löytyvät esteettömyyskartoituskysymykset, jotka ovat yhtenevät Reitit ja rakenteet -ohjeiden ja lomakkeiden kanssa. Webropol-lomakeversio on toistaiseksi kuitenkin vain Paralympiakomitean omien esteettömyyskartoittajien käytössä. Lisäksi päivitettyt Reitit ja rakenteet -tiedot siirrettiin Helsingin kaupungin palvelukarttasovellukseen (Palvelukartta.hel.fi).

Luontoalan ammattitutkintoja tarjoavalle Hyriälle laadittiin Reitit ja rakenteet -ohjeisiin perustuvat opetussisällöt uudelle luontokohteiden esteettömyyskartoittajakoulutukselle. Kehittämistyön jatkoksi on käynnistymässä opetus- ja kulttuuriministeriön tukema luontokohteiden RT-kortti, josta vastaa Rakennustieto Oy.

Reitit ja rakenteet -hankkeen yhtenä tavoitteena on, että esteettömyyskuvailusta tulee luonnollinen osa esteettömyyskartoitusprosessia. Kuvailusta on vastuussa tilaaja, mutta sen voi laatia myös esteettömyyskartoittaja kartoitusprosessin jatkoksi, jos asiasta on etukäteen sovittu. Kuvailuohjeet on koottu kolmanteen lukuun.

Hankkeen aikana havaittiin, että maassamme ei ole olemassa yhtenäistä ja selkeää ohjeistusta siitä, kuinka luontokohteen opastaminen tulisi toteuttaa Design for All -periaatetta noudattaen. Tarvitaan ohjeet, joista löytyvät tarkat määritelmät luontokohteen opastamisen toteuttamiseen ja joissa huomioidaan, että ympäristöt, tuotteet ja palvelut suunnitellaan helppokäyttöisiksi, esteettömiksi ja houkutteleviksi mahdollisimman monimuotoiselle käyttäjäjoukolle. Ohjeet palvelisivat reittien suunnittelijoita, toteuttajia ja käyttäjiä sekä useita organisaatioita ja toimijoita, jotka työskentelevät luontoliikunnan parissa.

Uudistetut Reitit ja rakenteet -esteettömyyskartoitusohjeet soveltuvat luontokohteiden esteettömyyden kartoittamiseen lähiluonnossa ja kaavoitetun alueen ulkopuolella. Ohjeet eivät kata lähiliikuntapaikkoja ja ulkoilupihoja. Lisäksi Luonto kaikille Kainuu -kokonaisuudessa koottu talvireittien esteettömyystieto (Arctic Lakeland) jätettiin pois, koska sitä ei ehditty testata käyttäjien kanssa.

Reitit ja rakenteet -ohjeet ja excel-kartoituslomakkeet ovat kaikille avoimia ja ladattavissa Suomen Paralympiakomitean verkkosivuilta. Käyttäjän tulee itse huolehtia käyttämiensä lomakkeiden ajantasaisuudesta. Suosittelemme, että lomakkeiden käyttäjä perehtyy hyvin aiheeseen, esimerkiksi kouluttautumalla esteettömyyskartoittajaksi.

Hankkeen asiantuntijoina toimivat projektipäällikkö Petri Rissanen, apuvälineneuvoja Jukka Parviainen ja terveydenhuollon maisteri Jaana Sten. Lomakkeiden muokkauksessa auttoi liikunnanohjaaja AMK Alexander Laihinen. Lisäksi asiantuntijakuulemiseen ja lomakkeiden kommentointiin osallistui laaja joukko asiantuntijoita eri organisaatioista. Raportin toimitti tutkimuspäällikkö Aija Saari. Hanke toteutettiin opetus- ja kulttuuriministeriön tukemana liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämishankkeena 2023–2024.

ESTEETTÖMYYSKARTOITUSLOMAKKEET, MIKÄ ON MUUTTUNUT?

Aikaisemmat Luonto ESKEH -ohjeet 2019

- Sisälsivät 21 esteetön ja 14 vaativa esteetön -lomaketta
- Puutteita aistiympäristössä, ymmärrettävyydessä ja opasteissa
- Suppeampi kokonaisuus

Reitit ja rakenteet -esteettömyyskartoituslomakkeet ja -ohjeet 2024

- 14 lomaketta, esteetön ja vaativa esteetön samalla lomakkeella
- Aistiympäristön esteettömyys huomioitu
- Ymmärrettävyys (selkokieli) huomioitu
- Selvitetty opasteita/opastusta
- Käytettävyyden parannukset ja digilomakkeet (esim Webropol, palvelukartta)
- Leiriytyminen omana lomakkeenaan
- Uudet käyttömahdollisuudet: Vesistöreitit, pyöräilyreitit.

www.paralympia.fi

Luku 2: Reitit ja rakenteet -kartoitusohjeet

2.1 Lomakkeiden käyttötarkoitus

Esteettömyyskartoitus tehdään olemassa olevaan kohteeseen. Sen tarkoituksena on antaa tilaajalle tietoa kohteen esteettömyydestä. Esteettömyyskartoituksesta saatavaa raporttia voi käyttää kehittämiskohteiden tunnistamiseksi ja esimerkiksi rahoitushakemuksen liitteeksi. Tilaaja voi hyödyntää raporttia myös muulla tavoin, kuten tuotettaessa sähköistä ja painettua materiaalia kohteen ominaisuuksista tai esteettömyyskuvailun laatimisessa (ks. luku 3).

Reitit ja rakenteet -lomakkeiden avulla toteutettua esteettömyyskartoitusta voidaan käyttää myös kohteen esteettömyystason luokitteluun. Kartoituksen jälkeen tilaaja tietää onko kohde esteetön vai vaativa esteetön. Esteettömyystason kuvaamisessa ja viestinnässä voidaan sen jälkeen käyttää Suomen Standardoimisliiton esteetön ja vaativa esteetön symboleja esimerkiksi opasteissa, karttamerkeissä ja verkkosivuilla.

Reitit ja rakenteet -lomakkeet korvaavat aikaisemmat Luonto ESKEH -kartoituslomakkeet, joita oli 21. Uusi kokonaisuus sisältää 14 lomaketta. Yhdistelyn seurauksena esteetön reitti ja vaativa esteetön reitti kartoitetaan samalla lomakkeella. Niiden raja-arvot näkyvät excel-lomakkeen lisätiedoissa.

Reitit ja rakenteet -lomakkeiden avulla kartoitetaan kohteesta saatava ennakkotieto, kuten kohteiden verkkosivut ja painetut esitteet, opastus, erilaiset reitit ohitus- ja kääntöpaikkoineen sekä pintamateriaalit samoin kuin reitin varrella olevat kohteet ja rakennelmat. Näitä ovat esimerkiksi taukopaikat, laavut, näköalatasanteet ja lintutornit.

Esteettömyyskartoituslomakkeet

Lomakkeita on 14. Lomakkeet löytyvät excel muodossa osoitteesta www.paralympia.fi.

- 1a Tiedot kohteesta
- 1b Ennakkoinformaatio
- 2 Saapuminen ja paikoitus
- 3 Reitti
- 4 Ohitus- ja kääntöpaikat sekä levähdys- ja kääntöpaikat
- 5 Leiriytyminen
- 6 Nuotiopaikat
- 7 Puuvarasto
- 8 Kalusteet
- 9 Portaat
- 10 Luiska
- 11 Puucee
- 12 Luonnontarkkailupaikat
- 13 Laiturit ja rantautuminen

2.2 Mikä on esteetön ja vaativa esteetön luontoreitti?

Esteetön luontoreitti (SFS symboli)

Esteettömällä luontoreitillä on mahdollista liikkua pyörätuolilla kelaten, muulla päivittäisessä käytössä olevalla liikkumisen apuvälineellä sekä esimerkiksi työntäen lastenvaunuja.

Esteetön luontoreitti on useimmiten rakennettu, kovapintainen, eikä reitillä ole kulkua haittaavia esteitä, kuten juurakoita, kuoppia tai pehmeitä kohtia.

Esteettömän reitin pituuskaltevuus on enintään 8 % ja sivuttaiskaltevuus enintään 3 %. Mikäli esteettömissä luontoreiteissä pituus tai sivuttaiskaltevuus on suurempi, tällöin puhutaan vaativasta esteettömästä luontoreitistä.

Esteettömän reitin leveys on vähintään 1200 mm ja ohituspaikoilla vähintään 1800 mm. Kääntöpaikoilla pyörähdysympyrän säteen on oltava 1500 mm.

Levähdyspaikat on hyvä sijoittaa kulkuväylän ulkopuolelle miellyttävään maisemaan, josta on hyvä tarkkailla luontoa. Levähdyspaikkojen välinen etäisyys voi olla 50–200 metriä.

Esteetön reitti on varustettu asianmukaisin opastein ja käsijohtein. Sen rakentamisessa on huomioitu värikontrastit ja valaistus. Esteetön reitti on merkitty hyvin.

Esteettömät luontoreitit ovat yleensä lyhyitä, tyypillinen pituus vaihtelee 100 metristä 2 kilometriin.

Vaativa esteetön luontoreitti (SFS symboli)

Reitti voidaan luokitella vaativaksi esteettömäksi luontoreitiksi, jos se ei täytä esteettömän reitin kriteereitä. Vaativa esteetön luontoreitti on fyysisesti haastavampi kuin esteetön luontoreitti.

Reittipohja voi olla pehmeä, ja sillä voi olla juuria ja kiviä. Paikoitellen reitin pituuskaltevuus voi ylittää 8 % ja sivuttaiskaltevuus voi ylittää 3 %. Reitien leveys voi olla alle 1200 mm.

Vaativalla esteettömällä luontoreitillä liikkumiseen tarvitaan usein avustaja ja luonnossa liikkumiseen tarkoitettu tai sitä helpottava apuväline.

Esteettömyyskarttoitus auttaa tunnistamaan ongelmapaikat. Reiteistä voidaan muokata pienillä korjauksilla soveltuvia useimmille käyttäjäryhmille.

Muokkaustoimenpiteitä voivat olla esim. reitin sorastaminen, pitkospuiden lisääminen kosteikon kohdalle, pitkospuiden leventäminen parilla lankulla tai se, että haastavat paikat on merkitty ja niistä on tiedotettu.

Suuri osa luonnossa sijaitsevista poluista ja reiteistä, etenkin jos ne ovat rakentamattomia ja luonnonmukaisia, ei täytä esteettömän luontoreitin kriteerejä. Vaativa esteetön luontoreitti voi olla myös rakennettu reitti.

2.3 Kartoittaminen käytännössä

Kartoittaminen luonnossa

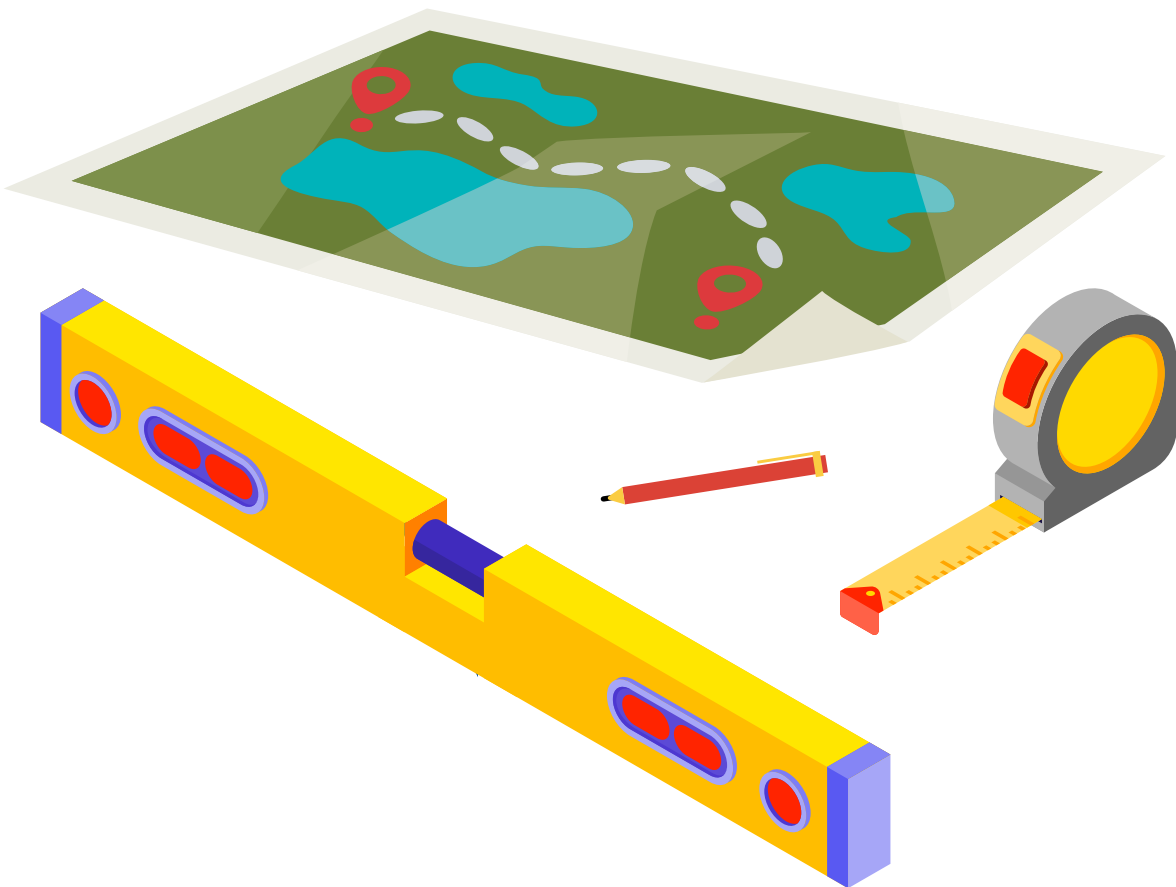
Luontoreitit pyritään kartoittamaan aina kesäolosuhteissa, ellei tilaaja nimenomaan halua talvikartoitusta. Vuodenaikojen vaihtelut ja sääolosuhteiden muutokset vaikuttavat kartoituksen toteuttamiseen ja mittausten tuloksiin. Siksi kohteita tarkastellaan aina kartoitushetken mukaan.

Vuorokaudenaika ja päivämäärä ovat tärkeitä tietoja, samoin säätila. On erilaista kartoittaa luontoreittiä loppusyksyisenä päivänä verrattuna kevätpäivään, vaikka kellonaika olisi sama.

Kartoituksessa tarvittavat välineet

Kartoitusta varten tarvitaan kartoituslomakkeet, rullamitta tai digitaalinen etäisyysmittari ja digitaalinen vesivaaka (kaltevuusmitta) ja digitaaliseen vesivaakaan on hyvä liittää pitkä, noin 2 metrin mittainen lauta tai rima, jolloin lyhyellä matkalla olevat epätasaisuudet eivät vaikuta mittaamistulokseen.

Lisäksi tarvitaan alueen reittikartta, maastokartta ja/tai sähköinen karttapohja, GPS-paikannin ja kuvaamisvälineet (matkapuhelin, kamera, GoPro 360-kamera). Kartta-aineiston toimittaa yleensä kartoituksen tilaaja, jos kohteesta on tehty virallinen reittitoimitus.

REITIT JA RAKENTEET

Kartoituksen toteutus

Kartoitus käynnistetään hankkimalla saatavilla oleva ennakkotieto (Lomakkeet: 1a Tiedot kohteesta ja 1b Ennakkoinformaatio). Sen jälkeen siirrytään itse reitille ja sen varrella oleviin kohteisiin.

Reitin varrella on hyvä tarkistaa ennakkotietojen paikkansapitävyys vertailemalla niitä todellisuuteen, kuten ovatko esimerkiksi ilmoitetut sähköpistorasiat käytettävissä.

Kartoituslomakkeiden kaikki kohdat käydään läpi. Kysymyksiin vastataan pääsääntöisesti rastimalla ruutuun K = kyllä, E = ei tai Ek = ei koske kyseistä reittiä tai kohdetta. Jos kysymykseen liittyy lomakkeisiin merkitty numeerinen kriteeri, sen toteutuminen todennetaan mittaamalla.

Kyllä-vastaus tarkoittaa aina ongelmatonta tilannetta, eli kriteeri täyttyy, ja ei-vastaus tarkoittaa, että kriteeri ei täyty. Jos lomakkeessa oleva kriteeri ei täyty, mittauksen tulos merkitään lomakkeeseen. Niitä voidaan hyödyntää raportointivaiheessa.

Joissakin kysymyksissä pyydetään merkitsemään rasti E-sarakkeeseen, jos reitillä tai sen varrella olevissa kohteissa ilmenee kysymyksessä esitetty ongelma (esimerkiksi "rastita E, jos kulkureitti on roskainen"). Tällä pyritään siihen, että kyllä-vastaus tarkoittaa aina esteetöntä eli hyväksyttävää tilannetta, ja ongelmakohteet tulevat kirjatuksi E-sarakkeeseen, mikä helpottaa raportointia.

Kartoituslomakkeissa on tilaa lisätiedoille. Lisätietokenttään voi kirjata raportoinnin kannalta tärkeitä lisähuomioita ja tietoja, jotka eivät tule esille lomakkeen kysymysten muodossa.

Vaatus vai suositus

Vastaussarakkeiden reunassa on tieto, onko kyseinen kriteeri vaatimus vai suositus. Vaatimukset pohjautuvat olemassa oleviin esteettömyysmääräyksiin.

Olemme käyttäneet rakennetun ympäristön esteettömyysmääräyksiä vaatimustasoisena ohjeena, vaikka lain mukaan rakennetun ympäristön esteettömyysmääräykset eivät koske ulkoilualueita eikä pieniä retkeilyrakenteita. Perustamme tulkinnan terveen järjen käyttöön. Käyttäjän tarve ympäristön suhteen ei muutu rakennetusta ympäristöstä luontoon tultaessa.

Suosituksot perustuvat muihin ohjeisiin ja hyviin käytäntöihin. Jotta esteettömyys luonnossa toteutuu mahdollisimman hyvin, on tärkeää, että myös lain määräämät vaatimukset täyttyvät retkeilyrakenteissa kuten esim. esteetön puucee (WC:t).

Kirjallinen raportti

Kartoituksesta laaditaan kerätyn tiedon pohjalta kirjallinen raportti, jota kannattaa täydentää valokuvin. Raportin muoto ja laajuus sovitaan etukäteen tilaajan kanssa.

Kartoituksen tulokset esitetään tiivistetysti ja helppotajuisesti. Raportin alkuun on tärkeää kuvailla reitti, koska oletettavasti muut mahdollisesti kartoitettavat kohteet sijaitsevat reitin varrella. Kuvailun perusteella on helppo saada oleellinen tieto kyseisen luontoreitin ominaisuuksista.

Kuvailuun voidaan lisätä mitattuja tietoja. Jos esimerkiksi luiskan leveys on vähemmän kuin vaadittu 1,2 m, voidaan kuvailuun kirjoittaa "luiskan leveys on 1,0 m". Tästä voi retkeilijä itse päätellä, kuinka toimia kyseisessä kohdassa.

Raportti kokoaa kehittämistä vaativat asiat – erityisesti jos ne ovat vaaratekijöitä reitillä kulkeville ihmisille. Tavoitteena ei ole antaa liian yksityiskohtaisia ohjeita asioiden muuttamiseksi vaan pikemminkin kuvailla asioiden tila. Valokuvat auttavat havainnollistamaan hyviä, haasteellisia tai esimerkiksi vaaraa aiheuttavia kohtia reitillä ja sen varrella olevissa kohteissa.

Raportin loppuksi voidaan todeta, onko reitti, sen osa tai sen varrella oleva kohde tehdyntä kartoituksen perusteella esteetön vai ei. Tämä tietenkin edellyttää, että kaikki kriteerit täyttyvät. Ja jos reitti ei ole esteetön, kerrotaan esteelliset kohdat tai kohteet ja paikanneetaan ne.

Toimenpide-ehdotukset ja niiden luokittelu

Tilaajan kanssa voidaan sopia, että kartoituksen tuloksena syntyneet toimenpide-ehdotukset luokitellaan kahteen ryhmään: vaaraa aiheuttavat sekä liikkumista ja toimintaa haittaavat/estävät asiat. Lisäksi ne voidaan jaotella kehittämis- ja ylläpitoon liittyviin toimenpiteisiin.

Vaaraa aiheuttavia asioita ovat esimerkiksi ”joen ylittävän sillan kaide on katkennut, putoamisvaara” (paikka määriteltävä), ja samalla se luokitellaan ylläpitotoimenpiteisiin. Liikkumista ja toimintaa haittaavat/estävät asiat ovat esimerkiksi: ”opasviitat puuttuvat reitiosuudelta” (osuus määriteltävä), ja samalla se luokitellaan kehittämistoimenpiteisiin.

Talvireittien kartoittaminen

Talvireittien kartoittamiseen on luotu tiedonkeruulomakkeet Luonto kaikille Kainuu -hankkeessa hiihtäen liikuttaville urille sekä monikäyttöurille, joissa voidaan liikkua esimerkiksi lumikenkäillen, pyöräillen, jne. Talvireittien esteettömyyskartoitusohjeet pyritään täydentämään myöhemmin.

Vesistöreittien kartoittaminen

Reitit ja rakenteet -ohjeet soveltuvat myös vesistöreittien varrella olevien laituri-, rantautumis- ja taukopaikkarakenteiden kartoitukseen.

Vesistöreittien ja niiden varrella olevien retkikohteiden esteettömyyden kartoittaminen on edellytys sille, että vesistöreitistä voidaan luoda kartoituksen perusteella kattava esteettömyyskuvaus.

Esteettömyyskartoitus pyritään tekemään siinä järjestyksessä, jossa retkeilijän arvioidaan liikkuvan saapumisen jälkeen.

Kartoittamisen jälkeen vesistöreitti voidaan luokitella esteettömäksi vesistöreitiksi esimerkiksi meloen, soutaen tai suppaillen.

Vesistöreitien esteettömyyskartoitusta EI kuitenkaan suositella, jos kohteesta kootussa ennakkotiedossa käy ilmi, että:

- Reitien lähtöpiste, esim. laituri, ranta tai tasanne, ei ole esteettömästi saavutettavissa.
- Reitien lähtöpisteessä oleva rakenne, esim. laituri, ranta tai tasanne, ei ole esteettömäksi rakennettu.
- Vesistöreitti ei kulje suojaisissa vesistöissä ja/ tai reitillä on virtauksia enemmän kuin koskiluokitus I.
- Vesistöreitti kulkee isojen selkävesien yli, jossa altistutaan tuulelle ja suunnistaminen on vaikeaa.
- Vesistöreitti kulkee vilkkaiden veneilyväylien poikki tai välittömässä läheisyydessä.
- Rantautumis- ja lepopaikat sijaitsevat yli 3 km päässä toisistaan.
- Reitien lähtöpisteessä tai alle 3 kilometrin päässä ei ole esteetöntä laituri-/rantautumispaikkaa, jossa on myös esteetön wc /puucee.

Luku 3: Esteettömyyskuvailu

3.1 Miksi retkeilyn olosuhteita kannattaa kuvailla?

Esteettömyyskuvailun avulla kohdennetaan olosuhteita ja palveluja kuvaavia tietoja eri kävijäryhmille. Esteettömyyskuvailusta saatavan etukäteistiedon avulla retkeilijä voi arvioida, soveltuuko retkikohde hänelle, ja miten retkelle tai reitille kannattaa varautua.

Esteettömyyskuvailu kannattaa tehdä myös reiteistä ja luontokohteista, joissa tiedetään olevan esteettömyyspuutteita.

Rakennetussa ympäristössä ja etenkin kaavoitetulla alueella voidaan taata esteettömyys rakentamalla. Luonnossa on toisin: siellä esteettömyys on laajempi ja haastavampi kokonaisuus kuin rakennetussa ympäristössä. Kaavoittamattomilla alueilla rakennettaessa joudutaan pohtimaan, mikä on kohtuullinen rakentamisen taso suhteessa luontoon.

Jos luonnossa liikkuvalla on toimintarajoitteita, hänen esteetön luontokokemuksensa koostuu ympäristön lisäksi useasta muusta tekijästä, kuten käytössä olevista apuvälineistä, toimintakyvystä ja avustajan toiminnasta. On kuitenkin tärkeää huomata, että kuvailu ei korvaa esteettömiä reittejä ja rakenteita, eikä kuvailu voi vastata kaikkien yksilöllisiin tarpeisiin.

Kun esteettömyyskartoituksen jälkeen ja sen pohjalta laaditaan esteettömyyskuvailua, on tärkeää, että kuvailun tekijä määrittelee myös reitin vaativuusluokituksen – sen, onko kyseessä esteetön reitti vai vaativa esteetön reitti – ja määrittää numeraaliset arvot, jotka saadaan kartoituksessa (ks. kohta 2.2).

Esteettömyyskuvailu julkaistaan saavutettavassa muodossa sellaisella alustalla, josta retkeilijä sen löytää helposti, kuten yleisellä retkeilyn verkkoalustalla ja esimerkiksi kunnan omilla verkkosivuilla.

Esteettömyyskuvailun hyödyt

- luonnossa liikkujien mahdollisuudet luontokokemuksiin paranevat
- ennakoivaltimet helpottuvat, auttaa varautumaan erilaisiin tilanteisiin
- kynnys lähteä retkelle madaltuu
- kävijäkokemus ja turvallisuus paranevat
- maamme retki- ja luontokohteiden käyttömahdollisuudet monipuolistuvat
- toimintarajoitteisille henkilöille mahdollisten retki- ja luontokohteiden määrä (valikoima) lisääntyy
- toimintarajoitteiset henkilöt vierailevat ja liikkuvat erilaisissa luontokohteissa enemmän
- luontokohteiden yhdenvertainen saavutettavuus lisääntyy .

3.2 Esteettömyyskuvailun laatiminen

Kuvailun lähtökohtana on henkilö, jolla on jokin liikkumiseen vaikuttava toimintarajoite. Tästä osasta kuvailua puhutaan yleisenä kuvailuna.

Yleiseen kuvailuun kootaan saapumista ja pysäköintiä koskevat tiedot sekä reitin luokittelu (onko reitti esteetön vai vaativa esteetön reitti), ja kuvaillaan taukopaikat ja muut kiinnostavat kohteet. Esteettömyyskuvailu julkaistaan saavutettavilla verkkosivuilla ja mahdollisesti esimerkiksi Google Street View -palvelussa.

Esteettömyyskuvailun tekstiosuus kannattaa koota siten, että kuvauksessa on huomioitu erilaiset toimintarajoitteet, kuten liikkuminen, näkeminen, kuuleminen ja ymmärtäminen. Esteettömyyskuvailun saavutettavuutta voi parantaa julkaisemalla sama teksti äänitiedostona, selkokielen tiivistelmä, lisäämällä kohteesta alt-tekstein varustettuja valokuvia sekä julkaisemalla kohdetta kuvaavia videotiedostoja.

3.3 Liikkuminen, näkeminen, ymmärtäminen ja kuuleminen

Esteettömyyskuvailuun koottavia tietoja voidaan jäsentää esimerkiksi liikkumisen, näkemisen, ymmärtämisen ja kuulemisen kautta.

Liikkuminen viittaa liikkumisen rajoitteisiin (myös: liikuntavamma, liikkumisen este). Näkeminen viittaa näkemisen rajoitteisiin, kuten näkövammaan (myös: sokea). Ymmärtäminen viittaa laajaan kokonaisuuteen erilaisia ymmärtämisen ja hahmottamisen vaikeuksia, jotka koskevat erilaisten kehitykseen liittyvien toimintarajoitteiden (kuten kehitysvamma) lisäksi pieniä lapsia ja esimerkiksi muistisairaita aikuisia. Kuuleminen viittaa kuulemisen rajoitteisiin (myös: kuulovamma, viittomakielinen).

Liikkuminen, näkeminen, ymmärtäminen ja kuuleminen -jaottelulla autetaan laatimaan reittiä ja olosuhteita kuvaavia lauseita, jotka palvelevat toimintarajoitteisia retkeilijöitä. Tietojen avulla esimerkiksi apuvälineellä liikkuva, avustajaa satunnaisesti arjessaan tarvitseva henkilö voi etukäteen pohtia millaisella apuvälineellä hän kohteessa pystyy toimimaan tai missä tilanteissa hän voi tarvita avustajaa. Vastaavasti viittomakielinen henkilö näkee, löytyykö kohteesta viitottuja opasteita ja näkövammaisen henkilö, onko kohokarttoja tai ääniopasteita.

Lisäksi viittomakielinen vaeltaja tarvitsee tiedon, milloin kyseessä on monikäyttöreitti, jotta hän muistaa tarkkailla kellojaan kilistäviä maastopyöräilijöitä.

Erilaisia kuvailumalleja löytyy esimerkiksi Helsingin Palvelukartasta ja Luontoon.fi-sivustolta.

Malli: Hepokönkään esteettömyyskuvailu

Luonto Kaikille Kainuu -hankkeessa laadittiin Hepokönkään esteettömyyskuvailu. Kuvailu löytyy kokonaisuudessaan Arctic Lakeland -sivustolta.

Hepokönkään esteettömyyskuvailu käynnistyy yleisellä esteettömyyskuvailulla, jossa ympäristöä kuvailaan liikuntavammaisten henkilöiden näkökulmasta. Aluksi käsitellään saapuminen ja pysäköinti ja seuraavaksi taukopaikka ja muut rakenteet.

”Saapuminen ja pysäköinti

Reitti alkaa Hepokönkään pysäköintialueelta osoitteessa Hepokönkäntie 22. Pysäköintialueella ei ole erikseen merkittyjä esteettömiä autopaikkoja. Sama pysäköintialue toimii myös saattoliikenteelle.

Pysäköintialue on tasainen ja asfalttipintainen. Reitin kulku-ura alkaa pysäköintialueen reunasta, ja lähtöpisteessä on reitistä kertova opastaulu ja opasviitat. Reitin lähtöpisteessä on esteetön puucee.

Reitti luokitellaan vaativaksi esteettömäksi luontoreitiksi. Reitti on janareitti, jossa paluumatkalla reittikuvauksen nousukulmat muuttuvat laskukulmiksi ja toisinpäin.

Reitillä on opasviitat, mutta ei reittimerkkejä. Kivituhkapintainen ja tasainen reitti on selkeästi muusta ympäristöstä erottuva. Reitin käyttöleveys on koko matkalta yli 1,5 metriä. Pyörätuolia käyttävälle suositellaan nokkapyörän käyttöä tai avustajan mukanaoloa.

Reitin esteettömäksi luokiteltava 300 metrin mittainen alkuosa pysäköintialueelta taukopaikalle kulkee vanhassa suojellussa kuusimetsässä, jossa tasaisella kulku-uralla pituuskaltevuus on enimmillään viisi prosenttia ja sivuttaiskaltevuus viisi prosenttia.

Hieman ennen taukopaikkaa risteävä kulku-ura putouksen alapuoleiselle katselutasanteelle luokittelee reitin vaativaksi esteettömäksi reitiksi. Kulku-uran alkuosassa on silta, jonka leveys on yli 1,5 metriä ja poikkilaudoituksen välit ovat noin 0,5 senttimetriä. Sillalla on molemminpuolinen suojakaide.

Lyhyen tasaisen osuuden jälkeen kulku-ura lähtee laskeutumaan putouksen alapuolelle. Vaativan serpentiinimäisen mäen pituus on noin 150 metriä ja enimmäispituuskaltevuus 14 prosenttia. Sivuttaiskaltevuutta on enimmillään viisi prosenttia. Mäkiosuuden kulku-uralla on suojakaide.

Mäen yläosassa on levähdyspaikka ja mäkiosuudella lisäksi neljä levennystä kohtaamista varten. Reitin pinnassa voi olla valumavesien aiheuttamia syöpymiä.

Putouksen alapuoleinen katselutasanne on tasainen ja vapaan tilan syvyys ja leveys on yli 1,5 metriä. Katselutasanteella on suojakaiteet ja suojareuna.

Taukopaikka ja muut rakenteet

Hepokönkään taukopaikalla on esteetön avokota, puuvarasto, puucee sekä katselutasanne. Taukopaikka ja sen ympäristö on kivituhkapintainen ja tasainen.

Tulipaikka sijaitsee avokodan sisällä, jonne on esteetön kulku. Istuinkehä on kiinteä, mutta ei estä liikkumista apuvälineellä. Tulentekopaikka on korotettu.

Taukopaikan puuvarasto sijaitsee avokodan takana. Puuvarastoon johtaa 1,5 metriä leveä ritilämallinen luiska, jonka pituuskaltevuus on kahdeksan prosenttia. Luiskassa on käsijohteet, mutta luiskan yläpäässä ei ole tasannetta, mikä hankaloittaa ovien avaamista. Keskeltä aukeavien tuplaovien kulkuleveys on yli yhden metrin.

Puuvaraston vieressä sijaitsevaan esteettömään puuceehen johtaa samanlainen luiska kuin puuvarastoon. Taukopaikan sekä pysäköintialueen esteettömän puuceen oven leveys on 95 senttimetriä. Lankavetimien puuttuminen vaikeuttaa oven sulkemista.

Puuceen istuin on sijoitettu tilan keskelle noin 35 senttimetriä irti takaseinästä ja istuimen molemmin puolin on tukikahvat. Istuimen sivuilla on noin yksi metri vapaata tilaa toimia. Vapaan tilan syvyys ja leveys istuimen edessä on noin kaksi metriä.

Puuceen valaistus tulee ikkunan kautta, jolloin sää sekä vuorokauden aika vaikuttavat valon määrään.

Taukopaikan katselutasanne on tasainen ja vapaan tilan syvyys ja leveys on yli 1,5 metriä. Katselutasanteella on suojakaiteet ja suojareuna."

Seuraavaksi Hepokankaan reittiä on kuvattu kuurojen ja kuulovammaisten näkökulmasta:

*"Huomioitavaa reitin yleisen esteettömyyskuvauksen lisäksi:
Reitiltä ei ole tuotettu viittomalla olevaa ennakkomateriaalia."*

Seuraavaksi Hepokankaan reittiä kuvataan näkövammaisten henkilöiden näkökulmasta:

*"Huomioitavaa reitin yleisen esteettömyyskuvauksen lisäksi:
Reitiltä ei ole tuotettu pistekirjoituksena olevaa ennakkotietoa.
Reitillä saattaa ajoittain olla kulku-uran päälle taittuvia oksia.
Reitin opasviitat ovat selkeät ja niiden värikontrasti on hyvä.
Avokodan kulkuaukko on harjasta alas laskeutuva, jolloin vapaa käyttökorkeus on rajallinen.
Värikontrastin puuttuminen hankaloittaa reitin rakenteiden käyttöä."*

Lopuksi Hepokankaan reittiä kuvaillaan kehitysvammaisten henkilöiden näkökulmasta:

*"Huomioitavaa reitin yleisen esteettömyyskuvauksen lisäksi:
Reitiltä ei ole tuotettu selkokielellä olevaa ennakkomateriaalia.
Reitin pituuden ja selkeyden suhteen reitti on turvallinen ja eksymisen vaara ei ole.
Katselutasanteilla sekä reitin vaativalla osuudella on suojakaiteet.
Taukopaikka mahdollistaa itsenäisen toimimisen."*

3.4 Esteettömyyskuvailun muistilistat

Olemme lopuksi koonneet muistilistoja esteettömyyskuvailun laatimiseksi. Yleinen kuvailu käynnistyy liikkumisen näkökulmasta. Sitä täydennetään lisätiedoilla, joilla helpotetaan näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen rajoitteita omaavien retkeilijöiden osallistumista. Etukäteistieto madaltaa kynnystä lähteä retkelle, auttaa varautumaan erilaisiin tilanteisiin ja lisää kaikkien turvallisuutta.

Yleinen esteettömyyskuvailu ja liikkuminen

Mitä yleinen esteettömyyskuvailu pitää sisällään?

Millaisia asioita liikuntavammaisen retkeilijä etsii esteettömyyskuvailusta?

a) Saapuminen ja pysäköinti

- Saattoliikenne
- Esteettömät autopaikat sijainti ja merkitseminen
- Pysäköintipaikan talvikunnossapito
- Reitin alkupään saavutettavuus saapumisen jälkeen (esimerkiksi kuinka kaukana reitin alkupää on esteettömältä pysäköintialueelta)

b) Reitin vaativuusluokka

(esteetön vai vaativa esteetön reitti, käytä symboleja)

- Reitin pituus ja muoto (jana- vai ympyräreitti) sekä suositeltava kulkusuunta
- Reitin pintamateriaalin tarkka kuvaus
- Mikä on yleinen pinta
- Kerro missä kohtaa pinta muuttuu
esim. kivituhkasta kulkusilloiksi, pitkospuuosuudet jne.
- Opasteet
- Minkälaisia opasteet ovat ja missä ne sijaitsevat
- Reitin kulkemiseen arvioitu aika, huomioiden erilaiset yksilölliset liikkumistavat
- Reitin vaativuuksien kuvailua, kuten kaltevuudet, jyrkimmät kohdat, leveys, yläesteet
- Vaikuttaako sää reitin kuljettavuuteen? Pehmeeneekö reitti? Onko kulkureitin pinta ehjä tai onko siinä muita haasteita kuten tienlyityksiä, juurakoita tms.
- Reitin ylläpitotiedot sekä huollon yhteystiedot, jos mahdollista
- Onko reitti valaistu pimeällä?
- Muut turvallisuuteen liittyvät tekijät, mm. putoamisvaarat, jos erillisiä suojakaideratkaisuja ei ole toteutettu

c) Taukopaikat ja muut kiinnostavat kohteet

- Kulkuväylä reitiltä taukopaikalle
- Ulkoalueen luiskat ja portaat
- Kota tai laavu, näköalapaikat (myös taukopaikan kalusteet mm. pöytärakennelmat)
- Käymälät
- Puuliiteri tai muut rakenteet taukopaikalla
- Laituri tai muut rantautumis- ja vesillelähtöpaikat
- Ohituspaikat
- Levähdyspenkit ja niiden etäisyys toisistaan

d) Lisäksi: Suositellaanko reitille tai sen varrelle apuvälinettä tai avustajaa?

Esteettömyyskuvailu/näkeminen

e) Miten yleistä esteettömyyskuvailua kannattaa täydentää, jotta palvelemaan myös huonommin näkeviä ja sokeita retkeilijöitä?

- Ennakkoinformaation saaminen äänitiedostona verkossa
- Mainintoja opasteista (minkälaisia opasteet ovat ja missä ne sijaitsevat, millaisia ne ovat värikontrastiltaan, fonttikooltaan ja pistekirjoituksen osalta jne.)
- Onko kohokarttoja
- Erottuuko reitti muusta ympäristöstä
- Käsijohteiden tai muiden rakenteiden avulla reitillä kulkemisen mahdollisuudet (reunapuut)
- Reitillä ja taukopaikoilla olevat yläesteet
- Valokonstrastin vaihtelut reitin varrella
- Onko reitillä kulkemista vaikeuttavia tekijöitä, kuten puun oksia, kompastumista aiheuttavia tekijöitä, jne.
- Taukopaikan värikontrastit
- Kohokuviot
- Turvallisuutta heikentävät ja lisäävät tekijät
- Monikäyttöurilla vaaratilanteista tai törmäysvaarasta tiedottaminen (esim. maastopyöräilijät)

f) Lisäksi: Onko jotakin erityisesti näkövammaisten henkilöiden turvallisuutta heikentäviä tekijöitä?

Esteettömyyskuvailu/ymmärtäminen

g) Miten yleistä esteettömyyskuvailua kannattaa täydentää, jotta palvellaan myös selkeää ja ymmärrettävää ympäristöä tarvitsevia?

- Reitin pituus ja muoto selkokielisenä sekä kuvana (karttakuva ei riitä)
- Mainintoja opasteista ja reittimerkinnöistä (onko piirroskuvia tai kuvainformaatiota opastaulussa, reittimerkinnät symbolein, riittävä määrä ja tiheys reitin varrella)
- Reitin kulkemiseen arvioitu aika opasteissa selkokielisenä.
- Värikoodattu tai kuvitettu opastusjärjestelmä reitillä
- Turvallisuus huomioitu risteyskohdissa nuoli ja reittikuvalla.

h) Lisäksi: Onko jotakin muuta erityisesti ohjeiden ja opasteiden selkeyteen ja ymmärrettävyyteen liittyviä seikkoja?

Esteettömyyskuvailu/kuuleminen

i) Miten yleistä esteettömyyskuvailua kannattaa täydentää, jotta palvellaan myös huonommin kuulevia ja viittomakielisiä retkeilijöitä?

- Selkokieli sekä mahdolliset symbolit (suomen kieli ei ole kuurojen äidinkieli, ja merkit voisivat olla hyödyllisiä esim. maahanmuuttajakuuroille ja muille suomen kieltä taitamattomille)
- Viittomakieliset sekä tekstitetyt opasvideot
- Reittien leveys (kuulovammaiset kävelevät mielellään vierekkäin ja kommunikoivat keskenään viittomakielellä, ja kuurosokeilla voi olla henkilökohtainen avustaja vieressä)
- Taukopaikkojen kalusteiden sijoittelu (toteutuuko näköyhteys)

j) Lisäksi: Onko joitakin erityisesti kuulovammaisen henkilön turvallisuutta heikentäviä tekijöitä? Liikkuuko samalla reitillä esimerkiksi maastopyöriä (onko kyseessä monikäyttöura)?

Reitit ja rakenteet -ohjeiden tausta-aineistot

Reitit ja rakenteet -hankkeessa käytetyt aineistot tärkeysjärjestyksessä:

Suomen Paralympiakomitea

- Luonto ESKEH -esteettömyyskartoitus ohjeet ja lomakkeet 2019. Invalidiliitto ry ja Suomen Paralympiakomitea.
- Esteetön Eräpolku-hankkeen raportti, Luontokohteiden esteettömyyden kartoittaminen ja kuvailu, Suomen Paralympiakomitea 2020. <https://www.paralympia.fi/images/tiedos-tot/erapolku/erapolkuraportti.pdf>

Kajaanin Ammattikorkeakoulun Luonto Kaikille -hankekokonaisuus (Kesla ja e-Nature)

- Arctic Lakeland julkaisut osoitteessa arcticlakeland.fi
- Esteettömän luontomatkailun asiakas: Opas palveluntarjoajalle (toim. Laukkanen, Heikkinen & Rissanen) Kajaanin ammattikorkeakoulu, 2023

Suomen Latu, Yhteiset polut -hanke 2021–2022

- Opas ulkoilutapahtuman järjestäjille soveltavaan toimintaan 2022
- Luontotapahtuman esteettömyys -tarkistuslista 2022

Luonto kaikille -hankekokonaisuus 2018–2020

- Yhdenvertaisuutta luontomatkailuun – esteettömien ja saavutettavien luontomatkailupalvelujen suunnitteluopas. Aaltonen & Ihalainen, LAB-ammattikorkeakoulu 2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-827-336-6>
- Luonto kaikille -hankkeen tuotekortit 2019, LAB-ammattikorkeakoulu & Suomen Paralympiakomitea <https://www.paralympia.fi/liikunta/luontokaikille/tuotekortit-yrittajille>

Metsähallitus

- Virnes Jari & Lehtonen Laura, 2023. Esteettömien luontokohteiden (reittien) nykytilan arviointi. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 244, IS-SN-L 1235–6549, ISBN 978-952-377-095-9 (pdf). <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisu/esteettomien-luontokohteiden-reittien-nykytilan-arviointi/>
- Reittien ja luontokohteiden opastaminen ja merkitseminen, kuten Hyvän viitoittamisen perusteet (Tuominiemi), Metsähallitus 2012

Lisäksi:

Rakennustieto, RT-kortit ja liikuntapaikkarakentamisen oppaat

Helsingin kaupunki (SuRaKu-ohjeistus)

Reitit ja rakenteet
Ohjeet esteettömyyskartoiuksiin
ja esteettömyyden kuvailuun

**SUOMEN
PARALYMPIAKOMITEA**

